

سیاست‌گذاری در شبکه الجزیره

● طاهره خانی
پژوهشگر

این موضوع موجبات انتقاد شدید آمریکا را فراهم آورد. آمریکا معتقد بود که این شبکه اقدام به تبلیغ به نفع تروریست‌ها کرده است؛ و به این ترتیب الجزیره یک شبکه مطرح در جهان شد.

تأثیر شبکه الجزیره بر فضای رسانه‌ای جهان

بحران‌های پی‌درپی جهانی و درگیری‌های آمریکا و غرب در افغانستان و عراق برای الجزیره آزمونی بود که از پوشش آنها سربلند برآید، چرا که در خلأ رسانه‌ای منطقه‌ای و هم‌مونی گسترده رسانه‌هایی چون CNN آمریکا و BBC انگلیس، تنها این شبکه عربی بود که می‌توانست از منظری دیگر اخبار و اطلاعات را به مخاطبان ارائه دهد. برخی محققان و کارشناسان رسانه‌ای معتقدند نگاه الجزایر به تحولات جهانی نگاه جنوبی است؛ نگاه یک پایتخت غربی به خبر نیست. شاید بتوان گفت نگاهی است چندجانبه از درون و برون و شاید بتوان آن را میانگین نگاه مراکز پخش الجزیره، یعنی دوحه، کوالالامپور، لندن و واشنگتن داشت. در حال حاضر الجزیره الگویی شده است برای بسیاری از کشورها که می‌کوشند برای خود تلویزیون عربی ایجاد کنند، از جمله فرانسه و روسیه که شبکه‌های تلویزیونی به زبان عربی و انگلیسی به راه انداخته‌اند. این نخستین بار بود که رسانه‌ای از جهان دوم به گونه‌ای نسبتاً هوشمند و حرفه‌ای رسانه‌های غربی را به زبان خودشان با پرسش‌هایی اساسی روبه‌رو ساخته است، پرسش‌هایی که به

تاریخچه الجزیره

تا سال ۱۹۹۶ تنها شبکه عمده عربی زبان، شبکه تلویزیونی BBC عربی بود که پخش آن بر عهده شرکت عربستانی اوربیت بود. اما این شبکه در ۲۴ آوریل این سال با پخش فیلمی مستند در نقد دستگاه قضایی عربستان، خشم نظام حاکم بر عربستان را برانگیخت؛ صحنه جلادی شمشیر به دست که در میدانی سر مردی را از تنش جدا می‌کند. البته صحنه جدا شدن سر دیده نشد، اما پخش این صحنه بهانه‌ای شد تا قرارداد اوربیت با BBC لغو و به ۱۸ ماه فعالیت BBC عربی خاتمه داده شود.

کارمندان و مسئولان این شبکه که در واقع از زبده‌ترین‌ها در حیطه مسئولیت‌های کاری خود بودند با توافق مالی مسئولان عربستان و قطر به ارزش بیش از ۱۵۰ میلیون دلار مبنی بر انتقال آنان به یک شبکه تلویزیونی به مرکزیت قطر به این کشور منتقل شدند و به این ترتیب دولت عربستان این شبکه را فروخت و شبکه الجزیره در قطر متولد شد.

شبکه خبری الجزیره با داشتن حدود ۳۰ اداره و ده‌ها خبرنگار اخبار اقصی نقاط دنیا را پوشش می‌دهد.

اولین توجه مهم در غرب به سوی شبکه خبری الجزیره پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ صورت گرفت؛ زمانی که این شبکه سخنانی از اسامه بن لادن و سلیمان ابوغیث دو رهبر ارشد القاعده پخش کرد که از حملات ۱۱ سپتامبر دفاع و آنها را توجیه می‌کردند.

شناخت مسئله نحوه نگاه و شیوه بیان برمی گردد. و این امر به اعتقاد کارشناسان بر شیوه کار حرفه‌ای‌ترین رسانه‌ها و حتی BBC اثر گذاشته است.

راه‌اندازی شبکه انگلیسی‌زبان الجزیره نیز در همین راستا قابل ارزیابی است. ۷۰۰ نیروی انسانی، ۲۰ دفتر نمایندگی در اقصی نقاط عالم، پخش با کیفیت بالا برای آنکه این شبکه بتواند در زمینه فناوری نیز به رقابت بپردازد، نشانه‌هایی از این موضوع است که این شبکه قصد دارد عامل تعادل در برابر دو شبکه CNN آمریکایی و BBC انگلیسی شود. نیکل پارسونز، مدیر شبکه الجزیره می‌گوید:

«الجزیره بین‌المللی بی‌تردید برنامه‌هایی خود را همزمان با جشن ده‌سالگی خواهر بزرگ‌تر آغاز نمود. این اقدام یک شرط‌بندی دشوار بر روی عرصه‌ای است که قبلاً به‌سختی اشغال شده است.»

پارسونز با تکیه بر ابتکار و نوآوری، رؤیای برتری جهانی الجزیره را در سر می‌پروراند تا به کارفرمای سابقش BBC توانایی‌اش را اثبات کند. هم‌اکنون الجزیره هشت شبکه دارد که اخبار، ورزش، مستند، طبیعت و کودکان از مهم‌ترین آنهاست. الجزیره با ایجاد شبکه انگلیسی‌زبان، رسانه‌های غربی را دست‌کم در زمینه مسائل جهانی به چالش کشیده است و می‌کوشد در میان انگلیسی‌دانان در شرق و جنوب دستور خبر روز را تعیین کند. در مدتی کوتاه این شبکه توانسته به جاهایی در میانمار، زیمبابوه، کنگو و یمن وارد شود که تلویزیون‌های غربی اجازه راه‌یابی به آنها را ندارند.

تأثیرات منطقه‌ای

بعد از ظهور شبکه الجزیره سه شبکه عربی دیگر پا به عرصه رسانه گذاشتند: **العریبه** (عربستان) **العالم** و **کوثر** (ایران) و **المنار** (لبنان). حضور الجزیره در منطقه باعث شده است که تلویزیون‌های کشورهای عربی در زمینه اخبار داخلی مجبور شوند به جای سکوت مرسوم خبری به امور جاری و سیاسی بپردازند، خبر و مصاحبه زنده داشته باشند و دست‌کم به این تظاهر کنند که اخبار داخلی خود را پوشش دهند. چرا که درغیراین صورت مردم کشورهائیشان با توجه به تعدد رسانه‌های جهان و وجود رسانه عربی به سراغ ماهواره شبکه الجزیره و منابع دیگر خواهند رفت. اعتقاد نسبتاً گسترده‌ای وجود دارد که ساکنان جهان عرب اخبار و اطلاعات اندک و غیرمعتبری از حکومت‌ها و رسانه‌های ملی و محلی‌شان دریافت می‌دارند. بسیاری از مردم جهان عرب الجزیره را منبع قابل اعتماد و مطمئن برای کسب خبر و اطلاعات موثق می‌دانند. بنا بر همین ذهنیت است که این شبکه پربیننده‌ترین شبکه خبری در خاورمیانه محسوب می‌شود.

منابع مالی الجزیره

هرچند الجزیره ادعا می‌کند مستقل‌ترین شبکه خبری منطقه به شمار می‌رود، اما وابستگی شدید الجزیره به کمک‌های مالی امیر قطر، این ادعا را تا حدی منتفی ساخته است.

الجزیره با مبلغ اولیه امیر قطر بر خرید این شبکه از عربستان (۱۵۰ میلیون دلار) کار خود را آغاز کرد. این شبکه تصمیم داشت تا پنج سال بعد یعنی سال ۲۰۰۱ با جذب آگهی‌ها و پیام‌های تبلیغاتی

از نظر مالی مستقل شود که در این راه با شکست مواجه شد. به این ترتیب باز هم از کمک‌های امیر قطر استفاده شد و او موافقت کرد هر سال مبلغی بالغ بر ۳۰ میلیون دلار به این شبکه کمک کند. از جمله دیگر منابع درآمدی این شبکه عبارتند از: پخش آگهی‌های تبلیغاتی، مبالغ دریافتی از مشترکان و فروش فیلم‌های کوتاه خبری در سال ۲۰۰۰ میلادی. درآمد حاصل از آگهی‌های تبلیغاتی ۴۰٪ درآمد کل شبکه را شامل می‌شد.

انتقادهای

در ۱۰ مه ۲۰۰۲، وزیر اطلاع‌رسانی بحرین، نبیل العمر، فعالیت الجزیره در بحرین را به دلیل طرفداری الجزیره از اسرائیل و دشمنی با بحرین ممنوع اعلام کرد. در پنج سپتامبر ۲۰۰۳ تیسیر علوی، خبرنگار ارشد الجزیره، به اتهام همکاری با القاعده در اسپانیا دستگیر شد.

در سال ۲۰۰۱ در پی پخش تصاویر اختصاصی الجزیره از اسامه بن لادن و سلیمان ابوغیث، رهبران القاعده، که حملات ۱۱ سپتامبر را به آنها نسبت می‌دهند، دولت آمریکا فشار سیاسی به الجزیره را افزایش داد و آن را به نفع تروریست‌ها متهم کرد. البته بسیاری از شبکه‌های آمریکایی همان تصاویر را بارها و بارها پخش کردند اما CNN مجبور شد ارتباط حرفه‌ای‌اش را به‌طور کامل با الجزیره قطع کند.

در ۲۵ مارس ۲۰۰۳ دولت آمریکا فعالیت دو تن از خبرنگاران اقتصادی الجزیره را که در بازار بورس نیویورک مستقر بودند غدغن اعلام کرد. سخنگوی بازار بورس نیویورک دلیل این اتهام را تدابیر امنیتی عنوان کرد و افزود از این پس فقط به خبرنگارانی که در انعکاس اخبار اقتصادی دارای حس مسئولیت باشند اجازه فعالیت داده خواهد شد. او ارتباط لغو ویزای خبرنگاران الجزیره با نحوه اطلاع‌رسانی الجزیره در جنگ عراق را تکذیب کرد.

در ۳۰ ژانویه ۲۰۰۵، استیون وایمن، خبرنگار یهودی نیویورک تایمز، گزارش داد که دولت قطر تحت فشارهای دولت جرج بوش قصد فروش قریب‌الوقوع شبکه الجزیره را دارد. الجزیره تنها شبکه‌ای از کشورهای عربی است که در اسرائیل

هرچند الجزیره ادعا می‌کند مستقل‌ترین شبکه خبری منطقه به شمار می‌رود، اما وابستگی شدید الجزیره به کمک‌های مالی امیر قطر، این ادعا را تا حدی منتفی ساخته است.

دفتر و خبرنگار دائم دارد. همچنین این شبکه تنها شبکه تلویزیونی عربی است که با مقام‌های اسرائیل مثل شیمون پرز و آریل شارون مصاحبه کرد.

دو حادثه مهم سبب شد آمریکایی‌ها سود زیادی از این تلویزیون ببرند. نخست دستگیری خالد شیخ محمد به عنوان طراح عملیات ۱۱ سپتامبر در پاکستان بود که خبرنگار الجزیره با موبایل روشن باعث شد زمینه ردیابی الکترونیکی محل وی فراهم شود و شناسایی گردد، و دیگر آنکه محل مصاحبه الجزیره با اسامه بن لادن توسط نیروهای آمریکا بمباران شد.

این شبکه در دفاع از رژیم صدام و طالبان، پایدارترین و مستمرترین شبکه تلویزیونی بود. تنها خبرنگاری که پس از فتح کابل از افغانستان فرار کرد خبرنگار الجزیره بود. پس از سقوط صدام و کشف اسناد در اداره اطلاعات و استخبارات عراق نیز مدارکی دال بر دریافت مبالغی هنگفت از رژیم صدام از سوی مدیر قبلی این تلویزیون و دو خبرنگار آن یافت شد و مدیر این شبکه مجبور به استعفا گردید.

در ژوئیه ۲۰۰۳ این شبکه نواری را نشان داد که در آن صدام از پسران خود (عدی و قصی) به عنوان شهیدانی که در راه افتخار عراق کشته شدند تقدیر می‌کند.

پخش مستقیم مصاحبه با افراد القاعده و نشان دادن چهره‌ای خشن از اسلام، تصاویر سر بریدن یک گروگان آمریکایی همراه با شعار الله اکبر، چهره‌ای خشن، غیرانسانی و ضداسلام را به نمایش درآورد که با اعتراض‌هایی از سوی مسلمانان مواجه شد.

سیاست الجزیره در مورد ایران

الجزیره از همان آغاز تأسیس دفتر تهران، غسان بن جدو را که خبرنگار BBC عربی در ایران بود به خدمت گرفت. او یک مسیحی مسلمان شده لبنانی بود و سعی در جلب اعتماد دولت ایران داشت، گزارش‌های مثبت را خود ارسال می‌کرد و گزارش‌های منفی را منسوب به گزارشگر قطری اعلام می‌کرد. الجزیره از همان ابتدا در برنامه‌های خود از «خلیج عربی» نام می‌برد (که در واقع یک آزمون حساسیت ایرانی‌ها بود) و در تمام تحلیل‌ها از صدام جانبداری می‌کرد و معتقد بود در حقیقت اسرائیل در این جنگ طرفدار ایران و دشمن عراق بوده است. بعد از مرگ صدام نیز تلاش کرد از او چهره‌ای ضدامپریالیستی، ضدآمریکایی و ضداسرائیلی بسازد تا جایی که فلسطینیان برای صدام تشییع جنازه نمادین به عنوان شهید برگزار کردند.

پوشش کم‌رنگ سفر خاتمی، رئیس‌جمهور وقت، به عربستان و برجسته کردن مطالبی که توسط افراد عادی در مطبوعات ایران و عربستان نوشته می‌شد، در برنامه‌های خبری الجزیره از مواردی است که می‌توان ادعا کرد این شبکه در پی تیره کردن روابط ایران و عربستان بوده است.

همچنین ارائه تصویری طنزآمیز که در آن نشان می‌داد روحانیون ایران به کشتار مسلمانان در عراق بی‌توجه‌اند ولی در مورد جعل نام «خلیج فارس» بسیار حساسند و تهیه گزارش در مورد اقلیت قومی اعراب در خوزستان که در متن پس زمینه فیلم‌ها مطرح می‌شد که نام اصلی خوزستان «عربستان» است و متعلق به ایران نبوده است (این گزارش‌ها زمینه یک بلوای قومی در خوزستان

گردید).

توهین به علمای شیعی همچون آیت‌الله سیستانی، و پخش گزارش‌های مخرب متعدد در مورد جزایر سه‌گانه خلیج فارس از جمله موارد دیگر ضدایرانی این شبکه بوده است.

با توجه به آنچه در این گزارش تحقیقاتی آمده است، روند سیاستگذاری در شبکه الجزیره به هیچ‌وجه مستقل و بر اساس جریان آزاد اطلاعات نیست. هرچند این شبکه ادعا می‌کند که مستقل است اما وابستگی شدید آن به کمک‌های مالی امیر قطر و همچنین تفکر شدید پان‌عربیسم، در ذهن مسئولان و طراحان برنامه‌های این شبکه تلویزیونی تردیدها را درباره اهداف و شعارهای مدیران این شبکه پروراند است.

مدیر کل این شبکه خبری، شیخ حمد بن تمار الثانی، از منسوبان دور امیر قطر است. می‌توان گفت الجزیره نه تنها مستقل نیست بلکه تابع سیاست‌ها و اعمال نفوذ خانواده سرمایه‌دار امیر قطر است و این امر باعث می‌شود خارج از چارچوب رسانه‌ای و قوانین خاص آن فقط در پی منافع مدیران و مراجع ذی‌صلاح این شبکه در منطقه و خارج از منطقه باشد.

مثلاً قطر همیشه با عربستان اختلاف مرزی داشته و در دهه ۹۰ این اختلاف اوج گرفت. در آن زمان رابطه ایران و عربستان با تنش‌هایی در مورد کشتار حجاج ایرانی روبه‌رو بود، ولی نزدیکی دولت قطر به ایران، فضای مناسبی را در دو کشور ایجاد کرد. پس از اینکه دولت ایران در اواخر دوره ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی در زمان آقای خاتمی سیاست ارتباط قطر را پی گرفت و این رابطه ارتقا پیدا کرد، یکی از خطوط تلویزیون الجزیره به این رابطه خدشه وارد کرد.

آینده الجزیره با تمام رفتارها و زوایای پیدا و پنهان آن در برخورد با رویدادهای مهم جهانی و به خصوص منطقه با توجه به رفتارهای تحریک‌آمیز و دوگانه و دوپهلوی آن به بهانه شفاف‌سازی افکار و عقیده پان‌عربیسم الجزیره در برخورد با رویدادها، در منظر آگاهان چندان روشن به نظر نمی‌رسد؛ هرچند الجزیره توانسته است اعتماد و نظر طبقه عام مردم منطقه به خصوص اعراب را به خود جلب کند و با پخش گزارش‌های خبری و اخباری که به دلیل سانسور شدید دولت‌های عرب روزنه‌ای به خانه‌ها و تلویزیون‌های اعراب داشته باشد. همچنین الجزیره به عنوان رسانه‌ای از شرق و جهان دوم توانسته در بین رقبای قدرتمند غربی خود جایگاهی مناسب پیدا کند، ولی باید اشاره کرد که رفتارهای خبرنگاران و مدیران الجزیره در برخورد نامناسب و خارج از عرف حرفه‌ای خود باعث کم‌رنگ شدن این اعتماد در بین بینندگان خود در درازمدت و حتی میان مدت خواهد بود.

منابع:

www.aftab.ir
www.bbc.com
www.democracynow.org
www.google.com
www.hamvatan.ir
www.isna.ir
www.jadidmedia.com
www.nytimes.com
www.politicaldogs.org

V V V